

PRECIZĂRI PRIVIND RAPORTURILE CRIȘANEI CU MIHAI VITEAZUL

de
LIVIU BORCEA

Personalitatea marelui voievod, primul unificator, și-a lăsat amprenta asupra conștiinței întregului nostru popor. Putem spune astăzi, din perspectiva ce ne-o oferă timpul care a trecut, că Mihai a realizat mult mai mult decât efemerul act — supus atunci tuturor loviturilor posibile din partea forțelor ostile interne și externe — prin precedentul pe care l-a creat, a generat crezul într-o posibilitate finală de înfăptuire definitivă, irevocabilă a Unirii.

În rîndurile ce urmează vom încerca să stabilim, în lumina documentelor ce ne-au stat la dispoziție, care au fost raporturile temerarului voievod cu acest colț de țară, care a fost atitudinea mai marilor acestor părți față de el în două momente-cheie ale existenței sale: după bătălia de la Mirăslău care a dus la pierderea Transilvaniei apoi a Moldovei și Țării Românești, nevoit să părăsească spre Viena (decembrie 1600) și pe drumul plin de speranțe al întoarcerii, înainte de bătălia victorioasă de la Gorăslău (martie-iunie 1601). Sînt două etape diferite care puteau genera atitudini diferite față de marele nostru voievod din partea localnicilor: dacă în decembrie 1600 Mihai era înfrînt și urmărit de nobilimea transilvăneană, în primăvara anului următor el trecea prin părțile nordice ale Crișanei plin de încredere, cu forțe proaspete. Nu trebuie să uităm însă că, din septembrie 1598, Crișana era sub suzeranitate austriacă iar Mihai Viteazul a trecut prin această zonă în calitate de aliat al împăratului.¹ Fără îndoială că și acest lucru și-a lăsat amprenta asupra felului în care Mihai a fost primit la Oradea.

*

Majoritatea marilor noștri istorici nu au acordat o atenție deosebită trecerii lui Mihai prin Crișana, felului în care a fost el primit la

¹ L. Borcea, *Contribuții la istoria politică a Bihorului în epoca lui Mihai Viteazul (1598—1606)*, în *Crisia*, Oradea, 1975, p. 103—121.

Oradea. Singur A. D. Xenopol cunoaște scrisoarea lui Mihai Viteazul către Paul Nyári, scrisă la Hălmașiu (6 decembrie 1600) și o discută fixînd în linii mari și traseul pe care marele domn l-a străbătut: Deva — Hălmașiu — Oradea, nu înainte de a fi atins și Lugojul, în Banat, unde și-ar fi sporit în mod considerabil suita. Singur Xenopol știe că Mihai ar fi cumpărat de la Gașpar Kornis „care reședea în Alba-Iulia, cu un dar de 2 000 de galbeni voia de a trece peste granița Transilvaniei”,² ceea ce este foarte puțin probabil. P. P. Panaitescu, în schimb, în paginile cunoscutei sale monografii consacrate lui Mihai, susține tocmai contrariul afirmînd că „marele domn fără să mai ceară voie străbătu prin Ardeal, țara unde fusese odinioară stăpîn”,³ ceea ce pare a fi mult mai plauzibil.

Primit peste tot în Ardeal cu simpatie de masele populare, nobilimea a organizat atacuri ale unor garnizoane militare din unele cetăți (Deva, Lipova și Ineu). Din cetatea Devei, nobilimea răsculată a pus să se tragă asupra sa, la fel cea din Lipova și Ineu s-a luat o bucată de drum după el.⁴ Acest incident este amintit și de către Mihai în *Memoriul* pe care l-a scris către împăratul Rudolf, în ianuarie 1601, și care povestește odiseea pribegiei sale spre Viena, amintind și pierderea unor oameni ai săi cu ocazia traversării Mureșului („*Ex castro Deva in Transylvania tormenta in me direxerunt, in fluvium Maros quosdam ex meis praecipites egerunt, et quae calamitas non in uno loco solum, sed per totam Transylvaniam grassata est*”⁵).

Probabil inițial Mihai a încercat să treacă Mureșul în zona Lipovei dar, atacat fiind de garnizoanele nobilimii din Lipova și Ineu, s-a întors și a luat drumul Munților Apuseni, pe vechea cale de legătură între Crișana și Principatul Transilvaniei — *drumul Căinelului*. Această cale îi oferea posibilitatea unui drum direct care, în plus, nu atingea nici cetăți sau castele decît Beiușul și Fenișul care erau deja sub suzeranitate austriacă.

Ajuns la 5 decembrie în Crișana, a doua zi se afla deja la Hălmașiu de unde îi scrie lui Paul Nyári, marele căpitan al cetății Oradea, încercînd să-l liniștească în privința intențiilor sale și rugîndu-l să liniștească la rîndul său oamenii din Bihor căci el vrea numai binele țării.⁶

² A. D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, vol. V., Ed. Cartea Românească, Buc., f.a. (ed. III-a), p. 297.

³ P. P. Panaitescu, *Mihai Viteazul*, Buc., 1936, p. 238.

⁴ A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 297.

⁵ Kemény J., *Mihály Vajda jelleme s tetteire vonatkozó okmányok* (Acte privind caracterul și faptele lui Mihai vodă), în „*Magyar Történelmi Társ.*”, vol. III, Pesta, 1857, p. 186; vezi memoriul și la E. Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. IV, partea I-a, Buc., 1882, p. 236 — unde el poartă data: 17 ianuarie 1601.

⁶ E. Hurmuzaki, *op. cit.*, IV/I, p. 200—201; *Monumenta Comititalia Regni Transsylvaniae*, vol. IV, p. 576—577; vezi și L. Borcea, *op. cit.*, p. 111—112.

Paul Nyári era căpitanul cetății Oradea din toamna anului 1598 și, în această calitate, comandant suprem al oștilor din comitatele Bihor, Solnocul de Mijloc, Solnocul din Lăuntru, Maramureș și Crasna. El venise la cererea orădenilor care închinaseră cetatea austrieșilor de teama amenințării lui Satîrgi Mehmet Pașa, trimis de imperiali împreună cu generalul austriac Melchior von Rödern, comandantul garnizoanei germane și arhitectul militar Giovan Marco-Isolano precum și cu Gheorghe Király, comandantul garnizoanei transilvane, fost căpitan al cetății. Paul Nyári fusese înainte căpitan al cetății Eger, pe care în 1596, se pare după o apărare eroică, o pierduse în favoarea turcilor.⁷

După o scurtă perioadă de detențiune, la 15 septembrie 1598, imperialii îl trimit să preia căpitănia Oradei împreună cu Rödern care va rămîne în cetate pînă la 5 noiembrie 1599.⁸

Asediul a durat de pe la 1 octombrie pînă la 5 noiembrie 1598. Pe lângă cei 2 500 de apărători ai cetății, Mihai a trimis un corp de oaste de circa 1 500 oameni sub comanda generalului său de origine albaneză, Aga Leca. Despre acest ajutor vorbește Mihai în amintitul memoriu către Rudolf al II-lea: „... *Praeterea obsessio per Zathersi Mehmed Varadino, adhortans Transylvanos, ad ferendum auxilium bonam partem meorum militum, ut poteram in subsidium expedivi.*”⁹

Nu cunoaștem pînă în momentul de față ce anume a făcut efectiv corpul de oaste în timpul asediului dar contribuția sa și a comandantului său, Aga Leca, este subliniată într-un document din 21 aprilie 1601 cînd arhiducele Mattia scrie prefectului camerei scepusiene voind să-l recompenseze cu un domeniu al familiei Bánfi pentru: „... *recensitis fidelibus suis servitiis in obsidione praesertim Varadiensi*...”¹⁰. Sigismund Báthori nu numai că nu a dat nici un ajutor orădenilor dar, după părerea cronicarului Paul Enyedi, „... *cînd au văzut Sigismund Báthori că Mehmed pașa se apropie de Transilvania, trimite la el pe Pancrațiu Sennyei, Gheorghe Palatics și Wolfgang Kornis care se duc pînă la Lipova și de acolo îi tot transmit lui Satîrgi: atîta îi vorbesc, promit, făgăduiesc, se jură că vor rămîne credincioși împăratului [turcesc] și îl întorc pe Satîrgi asupra Oradei*...”¹¹

⁷ Toldy F., *Sárospataki magyar krónika 1523—1615* (Cronica maghiară de la Sárospatak), în „*Magyar Tört. Tár.*”, IV, 1857, p. 57—58.

⁸ L. Borcea, *op. cit.*, p. 108—109.

⁹ E. Hurmuzaki, *op. cit.*, IV/I, p. 235; Kemény J., *op. cit.*, p. 176.

¹⁰ A. Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, vol. IV., p. 356—357.

¹¹ „... *mikor látta volna Báthori Sigmond, hogy Erdélre közelget Mehmed bassa, küldi hozzá Sennyei Pongráczot, Palatics Györgyöt és Kornis Farkast kik Lippaig mentenek, és onnat izengettek Zátárchinak: addig szólnak, igitnek, fogadnak, esküszenek, hogy a császár hivségiben megmaradnak, és Zátárchit Várad alá fordítják.*” (Mikó J., *Enyedi Pál énekéből az erdélyi veszedelmekről* (Din ciintecul lui Paul Enyedi despre pustiirile din Transilvania), în „*Erdélyi Tört. Adatok*”, vol. I., Cluj, 1855, p. 197.

Trimiterea lui Aga Leca nu a fost însă singurul ajutor dat de Mihai căci aproape simultan cu oștirea trimisă, el trece în sudul Dunării întreprinzând un atac fulger: „În vremea când Satîrgi pașa bătea Oradea și Sigismund fugise acasă din Opulia, Mihai Vodă a trimis ajutor lui Sigismund ca la o mie și cincisute de români, sirbi și alții sub conducerea lui Aga Leca. În vremea aceasta a trecut și Mihai Vodă Dunărea pe la Nicopole, după ce a gătit de mai înainte ca la o mie cincisute de bărci lovind acolo în Cîmpia Nicopolei pe Hafiz Ahmed pașa și pe Caraiman pașa și dîndu-le război a fost ucis acolo Caraiman pașa, iar celălalt cu greu a putut să fugă pe un cal fără șea. După această luptă a împresurat Nicopolul, l-a bătut trei zile și l-a stricat... În vremea cînd a săvîrșit Mihai vodă toate acestea repezit-a de olac craiul Sigismund la Mihai vodă pe Luca Bakonyai făcîndu-i știre că Mohamed Satîrgi pașa a luat Oradea; Mihai vodă aflînd această veste, s-a întors în Țara Românească.”¹²

Putem observa că însuși cronicarul Szamosközi prin simpla narare a evenimentelor indică faptul că este vorba de două acțiuni sincronizate cea principală fiind asediul de la Oradea iar acțiunea lui Mihai avînd un caracter de diversiune cu accent tactic. Reiese destul de clar că voievodul român făcea totul pentru a ajuta cetatea Oradea și numai vestea falsă a cuceririi cetății l-a întors pe Mihai din sudul Dunării. S-a realizat astfel între Mihai și orădeni o legătură care a cimentat relații ce vor fi continuate și după unirea Transilvaniei cu Țara Românească.

În cursul anului 1600 Mihai Viteazul i-a cerut lui Paul Nyári să revină cu întregul teritoriu ce îi era subordonat din punct de vedere militar între frontierele Transilvaniei. Aflăm acest lucru din scrisoarea lui Paul Nyári către arhiducele Mattia (8 ianuarie 1600). Căpitanul cetății din Oradea deși a manifestat prudență față de propunere, nu a respins total această posibilitate ci l-a trimis la Mihai pe vicecăpitanul cetății, Ștefan Stepan „...ca voievodul să aștepte în pace hotărîrea maiestății sale.” Opinia personală a lui Nyári, exprimată în această scrisoare, este ca „Transilvania să fie readusă la vechile ei hotare și astfel să fie pusă sub guvernarea lui Mihai Vodă”¹³ Fără îndoială, o asemenea propunere nu putea veni din partea unui dușman al lui Mihai.

Nu cunoaștem despre ce anume vor fi discutat Mihai cu Ștefan Stepan, sigur este că după bătălia de la Gorăslău, în august 1601, Basta va pune pe mercenarii săi să-l ucidă pe vicecăpitanul cetății Oradea ce a fost în această luptă, se pare, alături de marele voievod. Cronicarul Eustațiu Gyulafi fixează în două fraze moartea demnă a lui Ște-

¹² I. Crăciun, *Cronicarul Szamosközi și însemnările lui despre români*, Cluj, 1922, p. 111—112.

¹³ „...Erdély a maga régi határai közé szorítassék és igazgatá úgy bizassék Mihály vajdára...” — Szádeczki, L. *Regesták Mihály vajda történetéhez* (Regeste cu privire la istoria lui Mihai vodă), în „Tört. Tár”, 1883, p. 740.

fan Stepan: „1601. După bătălia de la Gorăslău, Basta l-a spinzurat de picioare pe Stefan Stepan, mai marele cetății Oradea. La urmă l-au omorît în bătăi, n-a dat dovadă de nici un pic de meschinărie ci atîrînd cu capul în jos, pe nemții care treceau în sus și-n jos îi înjura, scuipa, pînă l-au omorît nemții în bătăi.”¹⁴ Cronicarul Szamosközi în cronica sa arată și el că: „O dată cu Mihai vodă au mai pierit vreo șaisprezece inși, cari, în fața cortului, au voit să-și apere stăpinul”¹⁵. Să fi fost oare printre aceștia și Ștefan Stepan? În a sa istorie a Transilvaniei L. Kövári afirmă că vicecăpitanul cetății Oradea ar fi luptat alături de Sigismund la Gorăslău și căzînd prizonier în mîinile lui Basta, acesta l-a ucis.¹⁶ Nici un izvor nu confirmă cele presupuse de Kövári. Basta și-a continuat persecuțiile împotriva familiei Stepan și în timpul scurtei dar sîngeroasei sale guvernări în Transilvania, expropriind-o de bunurile ce le avea tocmai pentru motivul de a-l fi sprijinit pe Mihai.¹⁷

Considerăm că trecerea lui Mihai Viteazul prin Bihor, în decembrie 1600, s-a făcut fără dificultăți deosebite. Era însoțit, așa cum menționează în memoriul său către Rudolf, de puțini oșteni („... in Transylvaniam non multa manu penetravi.”)¹⁸. Nobilimea transilvană a încercat să ridice împotriva sa pe cei din Baia de Criș dar fără succes.¹⁹

Avînd în vedere drumul obișnuit pe aici, precum și punctele atinse atestate în documente, traseul lui Mihai Viteazul prin Munții Apuseni poate fi acesta: de la Deva prin pasul Vălișoara la Brad, apoi la Baia de Criș și Țebea iar de la Vața de Jos, prin depresiunea Hălmaგიului la Hălmaგიu și vîrfurile. De aici la Vașcău și prin Ștei (azi orașul Dr. P. Groza) Mihai ajunge la Beiuș apoi atingînd probabil Ceica poposește la Oradea.²⁰

Popasul la Beiuș a fost ceva mai lung. Aici se desparte de oștenii săi sîrbi lăsîndu-i sub comanda postelnicului Buzinca. Știm aceasta dintr-o scrisoare a lui Bartolomeu Somogyi căpitanul districtului Beiuș și a castelului de aici, scrisă la 23 martie 1601 trimisă lui Mihai Viteazul prin care acesta răspunde unui mesaj camunicîndu-i că: „În ce privește scrisoarea Măriei tale cu referire la sîrbi, cum că Măria ta ai fi trimis deja solda lor, pînă acum nu ni s-a adus de nicăieri nici un ban

¹⁴ „1601. Az goroszlai harcz után lábbal akasztatta föl Básta Stepán Istvánt, az váradi főlegényt. Végre az németek verték agyon, semmi pussilanimitást nem mutatott, hanem alácsüngvén fűel, az németeket, kik azon alá s följártak, szidta, pögdözte, végre agyon verték az németek.” — Szilágyi S., *Gyulafi Lestár történelmi maradványai* (Insemnările istorice ale lui Eustațiu Gyulafi), în „Magyar történelmi évkönyvek és naplók”, vol. II, Budapesta, 1894, p. 27.

¹⁵ I. Crăciun, *op. cit.*, 159.

¹⁶ Kövári, L., *Erdély története* (Istoria Transilvaniei), vol. IV., Pesta, 1863, p. 119.

¹⁷ L. Borcea, *op. cit.*, p. 114.

¹⁸ Kemény J., *op. cit.*, p. 186.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ Localitățile subliniate sînt atestate în documente ca puncte atinse de Mihai.

ci, de cînd s-au despărțit de Măria ta i-am reținut pentru Măria ta cu multe promisiuni și făgăduieli și cu multă cheltuială, lucru pe care Măria ta poți să-l afli de la umila domniei tale slugă. Și de acum în colo voiesc a servi cu dragă inimă Măriei tale cu ce pot.”²¹ Acești oșteni sînt prezenți, deci, în orașul Beiuș în martie 1601, ba chiar Mihai promite trimiterea în mijlocul lor a lui Aga Leca, față de care Somogyi mărturisește că: „... I-am vedea, zău, cu ochi buni, dar mult mai mult ne-ar place să vedem, oștenii și cu mine, persoana Măriei tale”.²²

Apare aici controversata personalitate a lui Aga Leca, considerat după 15 martie 1600 chiar trădător al lui Mihai Viteazul deoarece pus căpitan al cetății Chioar și Gherla²³, în cele din urmă s-ar fi apropiat de imperiali.²⁴ Nu este exclus ca Aga Leca să-și fi oferit din nou serviciile lui Mihai în timpul șederii acestuia la Praga și Viena iar apoi să se fi atașat taberei lui Mihai după plecarea acestuia spre Košice. Cronica lui Szamosközi îl enumeră printre cei ce erau alături de Mihai după bătălia de la Gorăslău și din porunca lui Basta: „După multe cazne și schingiuri au mărturisit pe rînd toate faptele și sfaturile lui Mihai vodă chiar și ceilalți căpitani, Aga Leca și Leca Comisul, cari au fost albanezi... au mărturisit tot ce știau despre Mihai vodă.”²⁵

După ce la Beiuș și-a lăsat o parte din oșteni, la 11 decembrie, Mihai ajunge la Oradea unde nu stă mult deoarece a doua zi, după ce scrie două scrisori, una împăratului Rudolf și alta arhiducelui Mattia, pleacă mai departe spre Debrețin unde ajunge în 13 sau 14 decembrie. La Oradea marele voievod a fost bine primit. O mărturisește chiar el în cele două scrisori aproape identice: „*Deo auspice heri, undecima die praesentis mensis Decembris, persecutus ab insidiatoribus ac hostibus, qui nec Sacratissimae Maiestati, nec Christianae Reipublicae et regno quicquam boni unquam optarunt, Varadinum appuli, ubi languens animo ac pene desperatus, hic quasi renovatus sum ac animatus audaciorque redditus.*”²⁶

În aceeași zi, după plecarea voievodului, Paul Nyári scrie episcopului de Oradea, prefectul camerei scepusiense,²⁷ despre intrarea lui Mihai în Transilvania și sosirea sa la Oradea. Căpitanul cetății de pe malul Crișului încearcă să-l liniștească pe episcop cu privire la intențiile lui Mihai, invocînd faptul că el este aliatul împăratului. A încer-

²¹ Szádeczky L., *Levelek Erdély történetéhez 1599—1601. években* (Scrisori cu privire la istoria Transilvaniei în anii 1599—1601), în „Tört. Tár.”, 1883, p. 126.

²² *Ibidem*

²³ P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 162.

²⁴ *Ibidem*, p. 224; Șt. Ștefănescu, *Știri noi cu privire la domnia lui Mihai Viteazul*, în „Studii și mat. de istorie medie”, vol. V, 1962, p. 182, 185.

²⁵ I. Crăciun, *op. cit.*, p. 159.

²⁶ E. Hurmuzaki, *Documente...*, IV/I, p. 203; Veress, *op. cit.*, VI, p. 278—280.

²⁷ E. Hurmuzaki, *op. cit.*, IV/I, p. 206. Din scrisoare nu știm cine era, nominal, acest episcop. Este posibil să fie Nicolae Micatius care la 30 decembrie 1599 era „*electo episcopo Varadiensis*”, aici în Scepusium (Szepes) — Veress, *op. cit.*, V, p. 354.

cat să-l rețină câteva zile²⁸ pînă va primi dispoziții dar astăzi (12 decembrie), Mihai și-a continuat drumul. În discuțiile dintre cei doi, Mihai a subliniat faptul că orice întârziere pe drum din partea sa, poate aduce prejudicii grave creștinătății și chiar împăratului. Se pare că în realitate Nyári nici n-a intenționat să-l oprească pe Mihai căci îl informează în mod eronat pe episcop că suita voievodului român era compusă din trei mii de oșteni, în cea mai mare parte turci și tătari iar forțele sale reduse nu i-au permis să-l rețină, ceea ce este adevărat numai în parte. Garnizoana germană din cetate era, într-adevăr, foarte redusă și prost plătită deja de un an.²⁹ O parte din garnizoană a fost dislocată la Șimleu-Silvaniei, Hust și Beiuș, pentru apărare.³⁰ Mai ales la Beiuș erau necesare forțe sporite deoarece aici era prima fortificație de apărare a acestor părți de loviturile posibile venite din spre Transilvania pe drumul Căinelului. La fel procedaseră și ardelenii punînd forțe de întărire la Baia de Criș.³¹

Nu era însă adevărat că Mihai ar fi avut o armată de 3 000 de oșteni și nici că majoritatea suitei sale ar fi fost compusă din turci și tătari. Nu ar fi fost prudent pentru voievodul român să pătrundă în imperiul austriac cu o armată atît de numeroasă și mai ales alcătuită din turci și tătari. Căpitanul cetății din Oradea voia să se disculpe astfel pentru faptul că n-a făcut nimic împotriva lui Mihai și-l îndeamnă pe episcop să iasă el înaintea lui Mihai, dacă dorește să-l oprească.³²

Voievodul n-a fost însă oprit de nimeni și după ce, la 14 decembrie, ajunge la Debrețin, la 23 decembrie era deja la Košice.³³

Pe drumul de întoarcere, Mihai Viteazul deși nu a trecut prin Bihor, a luat din nou legătura cu oamenii săi din aceste părți: cu Nicolae Zólyomi de Albiș, ce-și avea reședința în cetatea de la Săcuieni și cu Bartolomeu Somogyi de la Beiuș. El urmărea prin legăturile sale cu cei doi nobili din Crișana să afle mersul evenimentelor din Transilvania, noutăți privind situația familiei sale închisă în cetatea Făgărașului și să recruteze oșteni mercenari.

După o scurtă dar singeroasă guvernare a lui Basta, nobilimea din Transilvania s-a adresat lui Sigismund Báthori invitîndu-l să ocupe din nou tronul Transilvaniei. Mihai Viteazul a părăsit și el Austria îndreptîndu-se cu oști spre cei ce-l alungaseră.

La 23 martie 1601, Bartolomeu Somogyi răspundea unui mesaj trimis de voievod prin Gheorghe Bărbat, înștiințîndu-l că despre intrarea lui Sigismund nu are nici o știre. Nobilimea se teme însă de apropierea

²⁸ probabil de aici concluzia lui N. Iorga că Nyári a intenționat să-l aresteze pe Mihai (N. Iorga, *Istoria Românilor*, vol. V., p. 355)

²⁹ Szádeczky L., *Regesták Mihály vajda történetéhez*, p. 740.

³⁰ *Ibidem*

³¹ Szádeczky L., *Levelek Erdély történetéhez...*, p. 127.

³² E. Hurmuzaki, IV/I, p. 206.

³³ Veress, *op. cit.*, VI, p. 284.

lui Mihai. Basta e la Satu-Mare, nu are oștire numeroasă. Ardelenii au întărit cu forțe proaspete trecerea spre Transilvania, la Baia de Criș temîndu-se de un eventual atac dar „...eu nu am avut încă nici un fel de poruncă de la înălțimea sa [împăratul] să fac vre-un rău Ardealului, nici nu fac pînă nu mi se poruncește”³⁴.

În post-scriptumul aceleiași scrisori Mihai este anunțat de sosirea în Transilvania a lui Sigismund care este însoțit și de Ieremia Movilă. În sfîrșit, pentru a ilustra parcă iuțeala cu care se desfășurau evenimentele, pe un petec de hîrtie, Somogyi adaugă: „Mai pot scrie Măriei tale că acum a sosit de la împăratul turcesc solie, în timpul ședinței [dietei] și au cerut împăratul pe Pătrașcu vodă, Ineul și Lipova, dar în nici un chip nu vor să le dea căci dacă Măria Ta te întorci și vor putea afla (?) cu domnul meu Pătrașcu vor să obțină pentru ei pace de la Măria ta.”³⁵

Pe Somogyi îl preocupă în mod vădit familia lui Mihai și mai ales soarta lui Pătrașcu despre care scrie că e bine, sănătos. Sînt însă multe lucruri la care autorul scrisorii face numai referire. Ele nu pot fi scrise direct dar domnitorul trebuie să afle răspuns și la acestea. Interesant ni se pare următorul pasaj din amintita scrisoare: „În ce privește familia Măriei tale, voi trimite mîine dis de dimineață acolo bilețelul, dar atît Măria sa Pătrașcu Vodă cît și ceilalți sînt bine, sănătoși. În ceea ce privește cealaltă treabă, voi avea grijă astfel ca [îndată] ce diavoli (?) nu mai sînt în jurul său, să-l scot”³⁶ Să fi intenționat oare Bartolomeu Somogyi să scoată din cetatea Făgăraș familia lui Mihai Viteazul și să o aducă la Beiuș?

La 27 martie Sigismund Báthori a ajuns la Cluj unde a fost înscăunat ca principe. Primirea care i s-a făcut a fost fastuoasă și în ședința dietei din 10 aprilie i s-au făcut numeroase daruri din partea nobilimii.³⁷ În martie Mihai scrie lui Nicolae Zolyomi de Albiș, mai marele cetății Săcuieni, să-i recruteze lefegii. Scrisoarea acestuia, din 29 martie,³⁸ îl înștiințează pe Mihai despre pătrunderea lui Sigismund cu o armată numeroasă în Transilvania. Despre familia sa închisă la Făgăraș

³⁴ „...énnekem még semmi parancsolatom nem volt ő felségétől, hogy Erdélynek ártsak, — nem is cselekszem, valameddig nem parancsoljják” (Sz á d e c z k y L., *Levelek Erdély történetéhez...*, p. 127)

³⁵ „Ngdnak azt is írhatom, hogy mostan jutott az portáról az török császárnak követe az gyölés alatt, és Petrasko vajdát, Jenöt, Lippát kérte az császár, de semmiképpen nem adták nem is akarják adni, mert ha Ngd erre jö és meghallhatják: Petraskó urammal akarnak Ngddal magoknak békeséget szerezni” (Ibidem, p. 128).

³⁶ „Az mi az Ngd házanépe dolgát illeti, oda is holnap jó-reggel elküldök az czéduálával, de mint Petrasko vajda ugyan ő nga és mind az többi is egészségben vannak. Az mi az más dolgot illeti, arra is oly gondom leszön, hogyha az ördögök környülötte nincsennek, kihozatom.” (Ibidem, p. 127)

³⁷ Szilágy S., *Erdély története*, (Istoria Transilvaniei), vol. II, Pesta, 1866, p. 21.

³⁸ E. Hurmuzaki, op. cit., IV/I, p. 248—249; Szádeczky, L., *Levelek Erdély történetéhez*, p. 130

a aflat că vor să o scoată și să o mute în cetatea de la Gurghiu (Görgin). Nobilul bihorean îi cere lui Mihai să-i trimită bani pentru plata lefegiilor. Nu este lipsit de importanță, felul cum este adresată scrisoarea de către Zólyomi: „...*Michaëli Vajvodae principi Transylvanie, (sic!) Moldaviae, Valachiae et Transalpinæ...*”,³⁹ acordându-i întreaga titulatură într-un moment când armele nu decisese încă sortile și când marea nobilime din Transilvania nu dorea acest lucru. De fapt nu era singura persoană din anturajul lui Mihai cu care Zólyomi întreținea legături. La 26 martie el scrisese comisului Leca asigurându-l că va avea grijă de caii și servitorii săi „...*să-mi poruncească domnia ta și altele, slujesc domniei tale din inimă.*”⁴⁰

Oștenii lui Mihai lăsați la Beiuș, pe la începutul lui aprilie au părăsit orașul mergând înaintea voievodului. Bartolomeu Somogyi se plînge în scrisoarea din 14 aprilie că a rămas cu efectivele descompletate și îi cere lui Mihai ajutor: „...*cît se poate de repede să trimită Măria ta cîtiva oameni aici, cu care să pot apăra acest loc; apoi, ori-cînd ar vrea Măria ta, ei s-ar putea duce unde Măria ta vei porunci.*”⁴¹

Acest ajutor era cu atît mai necesar cu cît la începutul lui aprilie, Sigismund Báthori și Ștefan Csáki au încercat să atragă de partea lor oștenii lui Mihai din Beiuș. „*Ce fel de scrisori a scris principele Sigismund și Ștefan Csáki sîrbilor de aici, ce fel de promisiuni le fac, copiile acestor scrisori le-am trimis Măriei tale și cu ce vicleșug au vrut să pună mîna pe acest castel cu ținut cu tot Ioan Garázda și Mihai Vér iar pe mine cu vreo cîtiva nobili să ne omoare, dar miraculoasa grijă a lui d-zeu mi i-a dat la mînă cu iscoadele lor.*”⁴²

Scrisoarea conține și informații privind starea de spirit din Transilvania: „*Această iscoadă, Ioan Kenesnitt, ce au fost slugă și Măriei tale, cu siguranță ți-a spus că înainte de aceasta, ardelenii erau foarte bucuroși și veseli dar îndată ce au auzit de vestea și simt apropierea Măriei tale, foarte s-au înspăimîntat; au fost zis domnii ca Măria ta numai să nu le faci nici un rău, ți-ar da drumul Măriei tale în Țara Românească cu condiția să fii Măria ta milostiv cu Transilvania și Moldova.*”⁴³

³⁹ Ibidem

⁴⁰ Veress, op. cit., VI, p. 340—341; cu precizarea că nu este vorba de Aga Leca ci de comisul Leca, cum reiese de altfel și din scrisoare.

⁴¹ „...mennél hamarabb lehetne, küldene Ngd valami kevés népet ide, kivel oltalmazhatnám ezt a helyt; ismét valamikor Ngd kívánná, azok oda mehetnének az hova Ngd parancsolná.” (Szádeczky, L., *Levelek Erdély történetéhez*, p. 494).

⁴² „Az minemő leveleket Sigmond fej és Csáky István ide az ráczságnak írt, miképpen hitegetik őket, mely leveleknek az páriáját im Ngdnak küldtem és minemő mesterséggel akarták Garázda János és Vér Mihály ezt az kastélt kezök-höz vidékestől venni, én magamat pedig egyenlőn nemesekkel együtt megölni, de az istennek csudálatos gondviselése által, azt énnekem kezemben akasztá mind kém-jekkel egyetemben.” (Ibidem)

⁴³ Ibidem.

Desigur planurile lui Mihai erau cu totul altele și acest lucru Sigismund îl știa. Ne mai putîndu-se baza pe ajutor polonez, el s-a adresat turcilor trimițînd la Poartă pe Ștefan Toldi, Nicolae Gávai și Cristofor Torma, lucru pe care ține să-l anunțe și Bartolomeu Somogyi lui Mihai.⁴⁴ Nobilimea necredincioasă lui Sigismund a fost depozată de bunuri: Făgărașul a fost dat lui Ștefan Csáki, cel ce inițiasse răscoala împotriva lui Mihai, Deva — lui Gheorghe Borbély.

În aceeași zi, Bartolomeu Somogyi trimite încă o scrisoare scrisă pe un ton patetic implorînd ajutor din partea lui Mihai pentru apărarea Beiușului: „Să-și amintească milostivenia ta că înainte Măria ta pe mine nu m-ai cunoscut, nu mi-ai făcut nici o dată nici un bine, cu toate acestea am slujit Măriei tale cu atîta inimă încît nu mi-am precupețit nici viața, nici oboseala, cheltuiala, pentru Măria ta, fie-mi de aceea ca răsplată din partea Măriei tale aceea ca să-mi pot păstra viața și puținele bunuri care le-am dobîndit pentru umila mea slujbă, nu mă arunca cu cap cu tot ci, cît se poate de repede, trimite-mi ajutor pentru apărarea acestui loc . . .”⁴⁵

Nu știm dacă această scrisoare a ajuns sau nu la Mihai Viteazul dar, la puține zile mai tîrziu, oștile lui Sigismund Báthori au atacat Beiușul și au reușit să-l cucerească. Evenimentul a avut ecou, Antonio Constantino relatează de la Košice, ducelui de Mantova, la 27 aprilie subliniind importanța poziției strategice a Beiușului pentru Oradea.⁴⁶

Vestea a ajuns și la Mihai care își va fi exprimat îngrijorarea și nemulțumirea. La Viena, la 29 aprilie, se știa că domnul român a plecat direct spre Oradea și că așteaptă ajutoare și din Țara Românească.⁴⁷ Întîlnirea s-a produs însă destul de încet. Abia la 30 iunie aflăm că Mihai este la Debrețin așteptîndu-l pe banul Mihalcea să-i vină în ajutor cu forțe noi, care să i se alăture. Acum Mihai trimite o parte a armatei sale să lovească asupra Beiușului stăpînit de Sigismund.⁴⁸

Nu știm ce s-a întîmplat cu Bartolomeu Somogyi dar se pare că din Beiuș oștile lui Sigismund au fost alungate. Se pregătea marea confruntare de la Gorăslău unde alături de Mihai Viteazul vor participa și haiducii din Crișana contribuind în bună măsură la răsunătoarea victorie.

⁴⁴ Ibidem; vezi și la Szilágy S., *op. cit.*, II, p. 21.

⁴⁵ Szádeczky L., *Levelek Erdély történetéhez*, p. 494—495

⁴⁶ Veress, *op. cit.*, VI, p. 359.

⁴⁷ Ibidem, p. 360

⁴⁸ Ibidem, p. 389; I. Crăciun, *op. cit.*, p. 150.